

Hanna Czerwińska*

Uniwersytet Gdański

WYKAZ INWENTARZA – POJĘCIE I PRAKTYCZNE ZNACZENIE W ŚWIETLE NOWELIZACJI PRAWA SPADKOWEGO

Wstęp

Problematyka zabezpieczenia spadku i spisu inwentarza, po wejściu w życie ustawy z dnia 20 marca 2015 r. o zmianie ustawy – Kodeks cywilny oraz niektórych innych ustaw¹, została poszerzona o nową instytucję wykazu inwentarza. Wprowadzenie do systemu prawnego wykazu inwentarza jest konsekwencją zmian wynikających z ustawy nowelizującej. Modyfikacji uległy skutki prawne związane z biernością spadkobiercy w okresie sześciu miesięcy od dnia powzięcia przez niego informacji o tytule swojego powołania do dziedziczenia oraz regulacja odpowiedzialności za długi spadkowe.

Nadal fundamentalne znaczenie ma wola spadkobiercy co do tego, czy chce on nabyć prawa i obowiązki wynikające ze spadku. Zarówno przed, jak i po wejściu w życie ustawy nowelizującej, spadkobierca może w terminie sześciu miesięcy od momentu dowiedzenia się o tytule swojego powołania spadek przyjąć bądź odrzucić. Może także pozostać bierny. Nowelizacja zmodyfikowała natomiast domyślną formę dziedziczenia w przypadku bierności spadkobiercy².

Wykaz inwentarza – *ratio legis* instytucji wykazu inwentarza, jego pojęcie i treść

Do czasu wejścia w życie przepisów nowelizujących, tj. do dnia 18 października 2015 r., milczenie spadkobiercy, w czasie ustawowych 6 miesięcy na złożenie oświadczenia o przyjęciu lub odrzuceniu spadku, skutkowało przyjęciem spadku

* hania-czerwinska@wp.pl

¹ Ustawa z dnia 20 marca 2015 r. o zmianie ustawy – Kodeks cywilny oraz niektórych innych ustaw (Dz. U. poz. 539) [dalej: ustawa nowelizująca].

² W. Danielewicz-Prokorym, *O najnowszych kierunkach zmian w prawie spadkowym*, „Edukacja Prawnicza” 2016, nr 2, s. 25.

wprost, bez ograniczenia odpowiedzialności za długi spadkowe (art. 1015 § 2 kodeksu cywilnego³ sprzed nowelizacji). Dotychczasowy model obowiązywał także na gruncie regulacji dekretu z dnia 8 października 1946 r. – Prawo spadkowe⁴. Zmienione ustawą nowelizującą przepisy odmiennie regulują odpowiedzialność za długi spadkowe, wprowadzając zasadę przyjęcia spadku z dobrodziejstwem inwentarza i tym samym ograniczenia odpowiedzialności spadkobiercy za długi spadkowe tylko do wartości majątku spadkowego (*pro viribus patrimonii*) nawet przy braku złożenia przez spadkobiercę oświadczenia w tym przedmiocie⁵. Nowelizacja nie tylko wprowadziła nowe regulacje prawne, ale stanowi wyraz zasadniczej zmiany ustawodawcy co do zakresu ochrony podmiotów na gruncie prawa spadkowego. Dotychczasowe regulacje, obowiązujące przez wiele lat i utrwalone w polskim porządku prawnym, oparte były na założeniu, że stabilność i pewność obrotu prawnego wymagają usunięcia niepewności co do kręgu spadkobierców. Skutek w postaci przyjęcia spadku wprost, występujący w sytuacji bierności spadkobiercy w ustawowym, sześciomiesięcznym terminie, miał działać mobilizująco na spadkobierców. Wskazywano także, że spadkobiercy pośrednio odnosili korzyść z zobowiązań zaciągniętych przez spadkodawcę⁶, stąd ich odpowiedzialność za długi spadkowe, nawet pełna, znajduje w tym swoje usprawiedliwienie.

Ratio legis nowej regulacji było zwiększenie ochrony spadkobierców. Uzasadnienie rządowego projektu ustawy⁷ zaakcentowało konieczność odejścia od dotychczasowych zasad odpowiedzialności za długi spadkowe w zakresie nabywania spadku wprost w przypadku bierności spadkodawcy, wskazując, że dotychczasowy model odpowiedzialności nie zabezpiecza podmiotów prawa w sposób wystarczający. Wyrażono pogląd, że dotychczasowa regulacja stanowiła „swoistą pułapkę” dla spadkobierców, stawiając w uprzywilejowanej pozycji wierzycieli oraz osoby prawne, które w świetle uzasadnienia, mają zdecydowanie większe możliwości skorzystania z profesjonalnej pomocy prawnej. Co więcej, projektodawcy wskazali, że „w społeczeństwie panuje na ogół przekonanie, że bierność lub nieznanomość przepisów prawa spadkowego nie może prowadzić do negatywnych konsekwencji w postaci przyjęcia pełnej odpowiedzialności za długi”⁸.

Realizacja założeń ustawy nowelizującej wiązała się z koniecznością rozstrzygnięcia sposobu określania granicy odpowiedzialności spadkobierców poprzez

³ Ustawa z dnia 23 kwietnia 1964 r. – Kodeks cywilny (Dz. U. Nr 16, poz. 94, ze zm.) [dalej: k.c.].

⁴ Dekret z dnia 8 października 1946 r. – Prawo spadkowe (Dz. U. z 1946 r. Nr 60, poz. 328).

⁵ K. Osajda, *Wykaz inwentarza – nowa instytucja prawa spadkowego*, „Monitor Prawniczy” 2015, nr 23, s. 1240.

⁶ K. Przybyłowski, *Ukształtowanie zasad dotyczących odpowiedzialności za długi spadkowe w prawie cywilnym*, Kraków 1969 („Studia Cywilistyczne”, t. 13, 14), s. 245–246.

⁷ Poselski projekt ustawy o zmianie ustawy – Kodeks cywilny wraz z uzasadnieniem z dnia 29 października 2012 r., Sejm RP VII kadencji, druk sejmowy nr 990.

⁸ Tamże.

ustalenie wartości majątku spadkowego. Teoretycznie możliwym było zrealizowanie projektowanych zmian w zakresie odpowiedzialności w oparciu o istniejące instytucje, jak chociażby wprowadzenie obowiązku każdorazowego sporządzania spisu inwentarza. W praktyce rozwiązanie takie wiązałoby się z wieloma utrudnieniami, a przede wszystkim kosztami dla spadkobierców. Sporządzenie spisu inwentarza wiąże się z koniecznością poniesienia kosztów, nie tylko tych wynikających z wynagrodzenia komornika, ale także dodatkowych wydatków na ewentualne opinie rzeczoznawców⁹. Cele nowelizacji, skupiające się głównie na zwiększeniu ochrony spadkobierców, z założenia nie miały wiązać się z dodatkowymi kosztami i większym formalizmem. W uzasadnieniu projektu rządowej ustawy¹⁰ odniesiono się do prognozowanych problemów „jednocześnie projekt uwzględnił to, aby powyższa zmiana nie stała się źródłem nadmiernych, niepotrzebnych kosztów ponoszonych przez spadkobierców [...] w świetle obowiązujących przepisów stan majątku spadkowego ustala odpłatnie komornik sądowy (ewentualnie urząd skarbowy). W ten sposób naraża się spadkobierców na koszty, w tym obejmujące konieczność wyceny aktywów spadkowych z udziałem biegłych rzeczoznawców. Koszty te mogą sięgać nawet kilku tysięcy złotych. Należy zatem wprowadzić rozwiązanie, które by te nadmierne koszty ograniczyło. Celem tym służy przewidziana w projekcie instytucja „prywatnego wykazu inwentarza”.

Instytucja **wykazu inwentarza** stanowi *novum* zarówno w materialnym, jak i procesowym prawie cywilnym. Trzon regulacji wykazu inwentarza znajduje się w kodeksie cywilnym. Przepisy materialne regulują sposób sporządzania wykazu, jego treść oraz skutki prawne. Przepisy kodeksu postępowania cywilnego¹¹ stanowią jedynie o ogłoszeniu o złożeniu wykazu inwentarza.

Ustawa nie wprowadza definicji legalnej wykazu inwentarza. Mając jednakże na uwadze regulacje dotyczące uprawnień do sporządzenia wykazu inwentarza oraz jego treść, można przyjąć, że jest to prywatny spis wszystkich aktywów i pasywów wchodzących do spadku, a także przedmiotów zapisów windykacyjnych¹². Wykaz inwentarza jest dokumentem prywatnym, sporządzonym i złożonym przez osobę uprawnioną, zawierającym jej oświadczenie wiedzy¹³.

Podmiotami uprawnionymi do sporządzenia i złożenia wykazu inwentarza są: spadkobierca, który przyjął spadek z dobrodziejstwem inwentarza, czy to w drodze złożonego oświadczenia woli czy wskutek bierności, zapisobierca windykacyjny oraz wykonawca testamentu (art. 1031¹ k.c.). Podnoszone są wątpliwości co do rzeczywistych możliwości sporządzenia przez zapisobiercę

⁹ K. Osajda, *Wykaz...*, s. 1239.

¹⁰ Projekt rządowej ustawy wraz z uzasadnieniem z dnia 26 sierpnia 2014 r., s. 1.

¹¹ Ustawa z dnia 17 listopada 1964 r. – Kodeks postępowania cywilnego (Dz. U. z 2014 r., poz. 101, ze zm.) [dalej: k.p.c.].

¹² K. Osajda, *Wykaz...*, s. 1244.

¹³ M. Uliasz, *Postępowanie w sprawach o zabezpieczenie spadku, spis inwentarza i wykaz inwentarza*, Warszawa 2016, s. 241.

windykacyjnego rzetelnego wykazu inwentarza. Zazwyczaj zapisobierca windykacyjny nie ma pełnej wiedzy pozwalającej mu na ustalenie składu majątku spadkowego. Ustawodawca, przyznając mu uprawnienie do złożenia wykazu inwentarza, wywiódł je z obowiązku ponoszenia przez zapisobiercę windykacyjnego odpowiedzialności za długi spadkowe. Skoro bowiem ponosi on odpowiedzialność za zaspakajanie długów spadkowych, to powinien mieć możliwość określenia granic swojej odpowiedzialności¹⁴. Praktyczne zastrzeżenia mogą także pojawiać się w stosunku do przyznania możliwości złożenia wykazu inwentarza wykonawcy testamentu bez względu na zakres jego uprawnień. Skorzystanie z uprawnienia do złożenia wykazu inwentarza może mieć uzasadnienie w potrzebie zapoznania się przez wykonawcę ze składnikami majątku spadkowego, tak aby móc w sposób właściwy wykonywać swoje obowiązki wynikające z testamentu¹⁵. Niesporządzenie wykazu inwentarza przez wykonawcę testamentu nie pociąga za sobą negatywnych skutków dla wykonawcy. Należy jednak zwrócić uwagę, że złożenie przez niego wykazu inwentarza leży w interesie spadkobierców, ponieważ będzie skutkowało ograniczeniem ich odpowiedzialności za długi spadkowe, zgodnie z treścią art. 1031 § 2 k.c., do wartości majątku spadkowego wskazanego w wykazie inwentarza. Wykaz inwentarza ułatwia także samemu wykonawcy zarządzanie majątkiem spadkowym, a przede wszystkim stanowi ułatwienie dla późniejszego rozliczenia się ze spadkobiercami z zarządu¹⁶.

Dokumentem potwierdzającym uprawnienia do złożenia wykazu inwentarza jest postanowienie wydane w przedmiocie stwierdzenia nabycia spadku, notarialne poświadczenie dziedziczenia oraz europejskie poświadczenie spadkowe.

Treść wykazu inwentarza określa art. 1031¹ § 3 k.c. oraz art. 1031² § 2 k.c. Sporządzając wykaz, należy wskazać przedmioty należące do masy spadkowej, składniki spadku będące przedmiotem zapisów windykacyjnych, jak również długi spadkowe. Zarówno aktywa, jak i pasywa powinny zostać wskazane wraz z podaniem ich wartości według stanu i cen z chwili otwarcia spadku. Dodatkowo, jeżeli wykaz inwentarza ma zostać złożony w sądzie, powinien zawierać numer Powszechnego Elektronicznego Systemu Ewidencji Ludności (PESEL), ostatni adres spadkodawcy oraz numer PESEL albo numer w Krajowym Rejestrze Sądowym, a w przypadku jego braku – numer w innym właściwym rejestrze, ewidencji lub numer identyfikacji podatkowej (NIP), jeżeli został nadany, oraz adres składającego wykaz inwentarza. Mimo iż ustawa stanowi, że przy sporządzaniu wykazu inwentarza należy działać z należytą starannością, to dopuszczalnym jest pominięcie w nim przedmiotów o znikomej wartości, np. odzieży

¹⁴ Por. uzasadnienie ustawy z dnia 20 marca 2015 r. o zmianie ustawy – Kodeks cywilny oraz niektórych innych ustaw, Sejm RP VII kadencji, druk sejmowy nr 2707, s. 10–11.

¹⁵ W. Borysiak, E. Skowrońska-Bocian [w:] *System Prawa Prywatnego. Prawo spadkowe*, red. B. Kordasiewicz, t. 10, wyd. 3, Warszawa 2015, s. 688.

¹⁶ K. Osajda, *Wykaz...*, s. 1241.

spadkodawcy¹⁷. Zbyt rygorystyczna interpretacja „należytej staranności” na gruncie wykazu inwentarza uniemożliwiłaby w praktyce sporządzanie wykazu inwentarza większości podmiotom uprawnionym. Trudno bowiem wymagać, aby należyta staranność sprowadzała do stworzenia kompletnego wykazu majątku spadkowego. Z drugiej strony należałoby oceniać, w odniesieniu do konkretnej masy spadkowej, jakie wartości można uznać za „znikome” oraz jaka jest ich ilość w odniesieniu do całości masy spadkowej.

Treść wykazu inwentarza jest co do zasady tożsama z treścią spisu inwentarza. W ustawie nowelizującej nie zawarto jednak regulacji odpowiadającej art. 638¹ § 4 k.p.c. dotyczącej ujawniania praw i obowiązków spornych. W odniesieniu do spisu inwentarza ustawodawca wprost przewiduje obowiązek wpisania przez komornika do spisu inwentarza wartości rzeczy i praw spornych. Brak tożsamej regulacji w odniesieniu do wykazu inwentarza nie należy jednak traktować jako braku podstaw do ich wskazania przy sporządzaniu wykazu inwentarza. Umieszczenie w wykazie inwentarza przedmiotów i długów spadkowych mających charakter obowiązków i praw spornych pozwoli uniknąć konieczności uzupełniania wykazu w sytuacji, w której definitywnie wejdą one do masy spadkowej. Nie ma natomiast konieczności uwzględniania w wykazie roszczeń z tytułu zachowków, jeżeli uprawniony do zachowku nie wystąpił z żądaniem zapłaty¹⁸.

Procedura złożenia wykazu inwentarza oraz jego skutki

Ustawa przewiduje możliwość złożenia wykazu inwentarza w sądzie, jak i przed notariuszem. Złożenie wykazu w sądzie wymaga od uprawnionego sporządzenia go według wzoru stanowiącego załącznik do rozporządzenia Ministra Sprawiedliwości z dnia 22 września 2015 r. w sprawie określenia wzoru wykazu inwentarza oraz sposobu udostępniania druków tego wzoru (Dz. U. poz. 1537). Wprowadzenie wzoru wykazu inwentarza nie miało na celu sformalizowania drogi sądowej, a jedynie ułatwienie dla osób, które chcą złożyć wykaz inwentarza. Wzór odnosi się bowiem do wszystkich potrzebnych informacji. Zgodnie z treścią wzoru osoba składająca wykaz powinna wskazać przedmioty należące do spadku i przedmioty zapisów windykacyjnych wraz z określeniem ich wartości według stanu i cen z chwili otwarcia spadku, dane dotyczące długów spadkowych oraz ich wysokości według stanu z chwili otwarcia spadku, jak również dane identyfikujące spadkodawcę oraz osobę składającą wykaz. Zawiera on również pouczenia co do uzupełnienia wykazu inwentarza. Formularz został skonstruowany w sposób przejrzysty i zwięzły, co ułatwia jego samodzielne wypełnienie przez osoby zamierzające złożyć wykaz inwentarza. Można jedynie poddać pod rozagę poszerzenie pouczenia o informację, iż wypełniony wzór powinien zostać złożony we właściwym sądzie. Wypełniający formularz musi

¹⁷ W. Borysia, E. Skowrońska-Bocian [w:] *System...*, s. 696.

¹⁸ J. Gudowski, *Kodeks cywilny. Komentarz*, t. 6: *Spadki*, wyd. 2, Warszawa 217, s. 362.

wpisać nazwę i siedzibę sądu, do którego jest składany wykaz, ale mając na uwadze cel, jakiemu ma służyć zmiana w zakresie odpowiedzialności za długi spadkowe, tj. zwiększenie ochrony spadkobierców, przydatnym byłoby wskazanie w pouczeniu, że wykaz inwentarza, nawet właściwie wypełniony, nie wywoła skutków prawnych, o ile nie zostanie złożony w sądzie. Nawet jeśli wykaz inwentarza zostanie złożony do sądu niebędącym sądem spadku, to sąd ten niezwłocznie przekaże złożony wykaz do sądu spadku. Jest więc konieczne jedynie złożenie wykazu do sądu.

Kwestie formalnej prawidłowości składanego wykazu stają się mniej problematyczne, jeżeli wykaz inwentarza składany jest przed notariuszem. Notariusz czuwa bowiem nad prawidłowością formalną wykazu i po jego sporządzeniu przesyła wypis protokołu do sądu spadku (art. 636³ § 2 k.p.c.).

Należy jednak podkreślić, że sporządzenie wykazu inwentarza zgodnie ze wzorem i złożenie go w sądzie czy też przed notariuszem nie są jedynymi przesłankami, których spełnienie jest konieczne dla ograniczenia odpowiedzialności *pro viribus patrimonii*. Zgodnie z wprowadzoną regulacją podmiot sporządzający wykaz inwentarza ma obowiązek sporządzić wykaz z należytą starannością. Należyta staranność jest wymagana przy ujawnianiu w wykazie inwentarza przedmiotów należących do spadku, przedmiotowo zapisów windykacyjnych oraz długów spadkowych. Wartości aktywów i pasywów wchodzących w skład spadku także powinny być określone przy dochowaniu należytej staranności. Praktyczne znaczenie ma więc zdefiniowanie pojęcia należytej staranności na gruncie prawa spadkowego. Odwołanie się do istniejących definicji oznaczałoby, że należyta staranność należałoby rozumieć jako staranność ogólnie wymaganą w stosunkach danego rodzaju (art. 355 § 1 k.c.). Sporządzanie wykazu inwentarza nie jest jednak czynnością dokonywaną w ramach jakiegokolwiek stosunku zobowiązaniowego, a działanie podmiotu sporządzającego wykaz nie jest działaniem dłużnika wykonującego zobowiązanie wobec konkretnego wierzyciela. Należyta staranność przy sporządzaniu wykazu inwentarza ma skutkować rzetelnym wskazaniem aktywów i pasywów majątku spadkowego. Działanie sporządzającego wykaz oznacza więc zachowanie polegające na podejmowaniu przez niego starań pozwalających mu na ustalenie masy spadkowej w sposób jak najpełniej odpowiadający rzeczywistości. Zakres staranności nie może jednak być rozszerzany do staranności szczególnej¹⁹. Podnoszone są zastrzeżenia co do realnych możliwości sporządzenia wykazu inwentarza z należytą starannością przez spadkobiercę. Ustawa nie wyposażyła podmiotów uprawnionych do sporządzenia wykazu w uprawnienia czy środki, które umożliwiłyby im uzyskanie wiarygodnych informacji o majątku spadkowym i zobowiązaniach spadkodawcy. Problematyczne jest bowiem uzyskanie informacji o stanie spadku czy to od wierzycieli, czy od instytucji publicznych. Do momentu uzyskania postanowie-

¹⁹ J. Gudowski, *Komentarz...*, s. 362.

nia o stwierdzeniu nabycia spadku lub notarialnego poświadczenia dziedziczenia spadkobierca właściwie nie ma możliwości uzyskania informacji poza informacjami przekazywanymi drogą nieformalną, ale tym samym nieweryfikowalną na tym etapie. Ocena należytej staranności nie może być oceną opartą wyłącznie o kryteria obiektywne. Okoliczności konkretnej sprawy, będące elementem subiektywnym, mają istotne znaczenia dla ustalenia, czy sporządzający wykaz inwentarza dochował należytej staranności²⁰. Należy bowiem ocenić, jaki majątek posiadał spadkobierca, w jaki sposób nim zarządzał, jak również, jakie relacje łączyły spadkobiercę ze spadkodawcą. Nie sposób bowiem stawiać tych samych wymogów spadkobiercom sporządzającym wykaz inwentarza co do spadku po osobie w podeszłym wieku, nieprowadzącej działalności gospodarczej, a spadkodawcy, który w chwili śmierci prowadził bądź rozwijał działalność gospodarczą. Podobnie większego zasobu wiedzy można oczekiwać od spadkobiercy, który pozostawał w bliskich stosunkach ze spadkodawcą i aktywnie uczestniczył w jego życiu niż od spadkobierców należących do kręgu tzw. roześmianych spadkobierców²¹, dla których śmierć spadkobiercy zazwyczaj nie jest silnym przeżyciem emocjonalnym, a jedynie źródłem ewentualnego i często niespodziewanego przysporzenia majątkowego²².

Sankcją za niedochowanie należytej staranności przy sporządzaniu wykazu inwentarza jest zastosowanie art. 1032 § 2 k.c., co oznacza, że podmiot sporządzający wykaz inwentarza bez zachowania należytej staranności ponosi odpowiedzialność za długi spadkowe ponad wartość stanu czynnego spadku, jednakże tylko do takiej wysokości, w jakiej byłby obowiązany je zaspokoić, gdyby spłacał należycie wszystkie długi spadkowe. Należy zwrócić uwagę, że regulacja nie obejmuje zapisobiercy windykacyjnego. Brak jest w tym zakresie analogicznego uregulowania. Negatywnych konsekwencji niezachowania należytej staranności nie ponosi także wykonawca testamentu sporządzający wykaz inwentarza. Wykonawca testamentu nie ponosi bowiem odpowiedzialności za długi spadkowe, a jego rolą jest wykonywanie woli spadkodawcy i zazwyczaj zarządzanie majątkiem spadkowym. Nie ma zatem podstaw do ewentualnego rozszerzania odpowiedzialności w sytuacji, w której podmiot jej nie ponosi.

Spadkobierca traci także możliwość ograniczenia odpowiedzialności za długi spadkowe wówczas, gdy podstępnie pominął aktywa masy spadkowej lub przedmioty zapisów windykacyjnych. Ta sama sankcja spotka spadkodawcę, który podstępnie wskazał jako pasywa masy spadkowej nieistniejące długi²³.

²⁰ Por. postanowienie SN z dnia 30 czerwca 2005 r. IV CK 799/04, OSNC 2006, nr 5 poz. 94; postanowienie SN z dnia 5 lipca 2012 r., IV CSK 612/11, OSNC 2013, nr 3, poz. 39; postanowienie SN z dnia 29 listopada 2012 r., II CSK 172/12.

²¹ Określenie to jest znane literaturze zagranicznej (niem. – *der lachende Erbe*, ang. – *laughing heir*).

²² J. Wierciński, *Uwagi o teoretycznych założeniach dziedziczenia ustawowego*, „Studia Prawa Prywatnego” 2009, z. 2(13), s. 88.

²³ Por. art. 1031 § 2 k.c.

Skoro ustawodawca wyłączył możliwość skorzystania z dobrodziejstwa ograniczonej odpowiedzialności przez podmioty, które sporządziły wykaz inwentarza, nie dokładając należytej staranności, to jest oczywiste wyłączenie z tego kręgu także tych podmiotów, które działały podstępnie na szkodę wierzycieli. Podstępne niewskazanie w wykazie inwentarza przedmiotów należących do spadku lub przedmiotów zapisów windykacyjnych, jak również umieszczenie w nim długów nieistniejących, jest działaniem świadomym i umyślnym zmierzającym do zafałszowania stanu spadku²⁴. Warto także zwrócić uwagę na pogląd, iż działający podstępnie spadkobierca działa bezpośrednio w celu zaszkodzenia wierzycielom, wpływając na ograniczenie lub nawet wyłączenie możliwości zaspokojenia przez nich przysługujących im wierzytelności spadkowych²⁵. Należy zauważyć, że ustawodawca nie przewidział sankcji pełnej odpowiedzialności za długi spadkowe wobec spadkobiercy, który podstępnie umieścił w wykazie inwentarza nieistniejące zapisy windykacyjne. Szukając uzasadnienia takiego rozwiązania, wskazuje się na łatwiejszą możliwość uzyskania wiedzy o istnieniu zapisów windykacyjnych. Nie zmienia to jednak faktu, że także takie zachowanie spadkobiercy jest działaniem na szkodę wierzycieli. Wprowadza ich bowiem w błąd co do podmiotów ponoszących odpowiedzialność za długi spadkowe, a tym samym może prowadzić do zmniejszenia ich szans na zaspokojenie przysługującej im wierzytelności²⁶.

W praktyce może dojść do sytuacji, w której powstaną wątpliwości, czy dany przedmiot lub dług wchodzi do masy spadkowej. Świadomość obowiązku działania z należytą starannością oraz skutków jej niedochowanie nakazywałaby wpisanie do wykazu niepewnych aktywów i pasywów. Skoro bowiem podmiot sporządzający wykaz inwentarza rozważał zasadność wpisania danego przedmiotu lub długu, oznacza to, że miał świadomość jego ewentualnego istnienia. Z drugiej zaś strony sporządzający wykaz może obawiać się, że chcąc dochować należytej staranności, a nie będąc pewnym, może doprowadzić do uznania długu poprzez umieszczenie go w wykazie. Z tego też względu doktryna wskazuje, że czynność wpisania zobowiązania do wykazu inwentarza nie stanowi uznania długu²⁷.

Nie można wykluczyć także sytuacji, w której mimo dochowania należytej staranności sporządzający wykaz nie obejmie nim wszystkich aktywów i pasywów spadku. Wykaz jest sporządzany przez konkretny podmiot i należyta staranność oceniana jest przez pryzmat jego wiedzy na temat masy spadkowej. Współspadkobiercy mogą dysponować inną wiedzą na temat masy spadkowej. Istnieją także długi, w tym chociażby związane z kosztami pogrzebu, które powstaną po

²⁴ Por. wyrok SN z dnia 20 lutego 2014 r., I CSK 264/13.

²⁵ Por. K. Osajda, Komentarz do art. 1031 [w:] *Kodeks cywilny. Komentarz*, t. 3: *Spadki*, red. K. Osajda, Warszawa 2014.

²⁶ W. Borysiak, E. Skowrońska-Bocian [w:] *System...*, s. 695–696.

²⁷ K. Osajda, *Wykaz...*, s. 1242.

otwarcu spadku. Z tego względu przyjmuje się, że składający wykaz inwentarza powinien sporządzić go zgodnie ze swoim stanem wiedzy na temat masy spadkowej, jaką ma nie tylko w dniu jego sporządzenia, ale na dzień złożenia wykazu. Na ten moment będzie także oceniana należyta staranność składającego wykaz²⁸.

Ujawnienie się aktywów lub pasywów spadku po złożeniu wykazu inwentarza jest sytuacją, którą ustawodawca przewidział i uregulował. Do procedury uzupełnienia wykazu stosuje się odpowiednio przepisy o sporządzeniu wykazu (art. 1031¹ § 4 k.c.). Nie ma jednak jasności co do tego, czy uzupełnienie wykazu powinno polegać na sporządzeniu dokumentu zawierającego jedynie przedmioty lub długi nieujęte w złożonym wykazie, czy też zawierać zupełne zestawienie obejmujące aktywa i pasywa wskazane w uzupełnianym wykazie wraz z przedmiotami lub długami, o które wykaz jest uzupełniany. Teoretycznie oba rozwiązania są dopuszczalne, praktycznie jednak bardziej celowym byłoby stosowanie rozwiązania drugiego. Trudniej bowiem ustalić skład majątku spadkowego na podstawie dwóch, a czasem wielu dokumentów, które wzajemnie się uzupełniają²⁹. Nie można wykluczyć także sytuacji, kiedy w stosunku do jednego spadku sporządzanych będzie kilka wykazów inwentarza, z uwagi na wielość spadkobierców, a wykazy te będą później uzupełniane. Co więcej, ustawa nie wprowadziła także ograniczenia co do liczby uzupełnień.

W doktrynie zwrócono uwagę na interesujące zagadnienie negatywnego uzupełnienia inwentarza. Skoro jest możliwe dodawanie aktywów lub pasywów do wykazu, to należy także dopuścić możliwość wykreślenia wpisanego do wykazu przedmiotu lub długu. Literalna wykładania art. 1031¹ § 4 k.c. nakazywałaby przyjąć niedopuszczalność uzupełnienia wykazu poprzez wykreślenie. Takie stanowisko byłoby jednak sprzeczne z funkcją, jaką ma pełnić wykaz inwentarza. Skoro ma on wyznaczać granice odpowiedzialności za długi spadkowe jego rzetelność wpływa na sytuację zarówno spadkobierców, jak i wierzycieli. Przesłanka należytej staranności przy sporządzaniu wykazu odnosi się także do jego uzupełnienia. Jeżeli podmiot, wykazując należyłą staranność, ustalił, że dany przedmiot lub dług nie należy do masy spadkowej, powinien mieć możliwość jego wykreślenia. Pozostawienie aktywów w wykazie wbrew rzeczywistemu stanowi powoduje nieuzasadnione, a tym samym krzywdzące dla spadkobiercy zawyżenie jego odpowiedzialności, a w konsekwencji rozszerzenie odpowiedzialności w tym zakresie na majątek osobisty spadkobiercy lub zapisobiercy. *Ratio legis* instytucji wykazu inwentarza przemawia więc za dopuszczalnością zastosowania art. 1031¹ § 4 k.c. *per analogiam* do wykreśleń³⁰.

Nie została także wprost wyrażona możliwość wprowadzenia zmian do wykazu inwentarza, które nie polegałyby na uzupełnieniu jego treści, a przykłado-

²⁸ A. Kidyba, E. Niezbecka, Komentarz do art. 1031¹ [w:] *Kodeks cywilny. Komentarz*, t. 4: *Spadki*, red. A. Kidyba, wyd. 4, Lex 2015.

²⁹ K. Osajda, *Wykaz...*, s. 1245.

³⁰ Tamże, s. 1246.

wo na zmianie wartości konkretnego przedmiotu lub wysokości długu. Podobnie jak w przypadku uzupełnienia negatywnego i z tych samych względów należy uznać za właściwe zastosowanie także w tej sytuacji art. 1031¹ § 4 k.c. *per analogiam*³¹.

Skoro wykaz inwentarza jest dokumentem prywatnym, sporządzanym przez osobę uprawnioną, jest możliwa sytuacja, w której w stosunku do jednej masy spadkowej zostanie złożonych więcej niż jeden wykaz inwentarza. Każdy z uprawnionych podmiotów może bowiem samodzielnie złożyć wykaz inwentarza według własnej wiedzy lub woli. Ustawodawca przewidział możliwość złożenia wspólnego wykazu inwentarza przez wszystkie podmioty uprawnione, co byłoby w praktyce najbardziej pożądane, lub przez część z nich. Wspólny wykaz inwentarza daje największe szanse na kompletność jego treści, a przede wszystkim pozwala uniknąć sporów pomiędzy uprawnionymi do jego złożenia co do składników masy spadkowej, jak i ich wartości. Jeżeli jednak w odniesieniu do jednego spadku złożonych zostało kilka wykazów inwentarza, zastosowanie znajduje zasada, że wykaz wiąże ten podmiot, który go sporządził. Spadkobierca, który złożył wykaz inwentarza, spłaca długi spadkowe zgodnie ze złożonym wykazem. Zgodnie jednak z art. 1031³ § 1 k.c. nie może on zasłaniać się brakiem znajomości wykazu inwentarza złożonego przez innego spadkobiercę, zapisobiercę windykacyjnego lub wykonawcę testamentu. W sytuacji rozbieżności, kierując się koniecznością dołożenia należytej staranności, spadkobierca powinien rozważyć potrzebę uzupełnienia swojego wykazu inwentarza, a w razie wątpliwości co do rzetelności innego wykazu złożyć wnioski o sporządzenie spisu inwentarza. Takie zachowanie spadkobiercy bez wątplenia cechuje należyta staranność³². Proceduralnie jest także dopuszczalne wspólne uzupełnienie wykazu. Problemem natomiast może być rozbieżność pomiędzy podmiotami, które złożyły wspólny wykaz co do konieczności jego uzupełnienia. W takiej sytuacji uzupełnienie wykazu przez jeden lub kilka podmiotów, ale nie przez wszystkich składających, powinno wywołać skutek złożenia odrębnego wykazu, a nie uzupełnienia wspólnego³³.

Sytuacja konfliktu wykazów inwentarza jest problematyczna zarówno dla spadkobierców i zapisobierców windykacyjnych, jak i dla wierzycieli. Rozstrzygnięciem kwestii odpowiedzialności za długi spadkowe byłoby sporządzenie wówczas spisu inwentarza.

Możliwość istnienia wielu wykazów inwentarza obejmujących ten sam spadek jest pewnego rodzaju utrudnieniem zarówno dla spadkobierców, jak i wierzycieli spadkowych. Należyta staranność wymaga od spadkobiercy weryfikowania własnego wykazu inwentarza pod kątem informacji wynikających z innych wykazów. Dodatkowym problemem może być brak ram czasowych, w których

³¹ Tamże.

³² M. Uliasz, *Postępowanie...*, s. 244.

³³ K. Osajda, *Wykaz...*, s. 1245.

sporządzający wykaz może spodziewać się złożenia przez inne uprawnione podmioty ich wykazów inwentarza.

Ustawa nie określa terminu do sporządzenia wykazu inwentarza. Żeby wyznaczenie terminu miało praktyczne znaczenie, byłoby konieczne wprowadzenie skutku jego bezskutecznego upływu. Gdyby tym skutkiem miało być przyjęcie spadku bez ograniczenia odpowiedzialności, wówczas cel nowelizacji nie zostałby osiągnięty. Przyjęcie spadku wprost po upływie wyznaczonego terminu stanowiło przecież trzon dotychczasowej regulacji.

Kontrowersje wzbudza dopuszczalność złożenia wykazu inwentarza przed przyjęciem spadku. Z treści art. 1031¹ § 1 k.c. wynika, że wykaz inwentarza może zostać złożony przez spadkobiercę, który przyjął spadek z dobrodziejstwem inwentarza, zapisobiercę windykacyjnego lub wykonawcę testamentu. Zapisobierca windykacyjny, inaczej niż spadkobierca, w świetle tego przepisu nie musi przyjąć zapisu windykacyjnego, aby móc złożyć wykaz inwentarza. W uzasadnieniu ustawy nie ma sformułowanego wymogu, aby spadkobierca składający wykaz musiał formalnie przyjąć spadek. W doktrynie został wyrażony pogląd, że wykaz inwentarza sporządzony przed formalnym przyjęciem spadku jest w rzeczywistości projektem wykazu, który staje się wykazem inwentarza z chwilą przyjęcia spadku z dobrodziejstwem inwentarza³⁴. Z drugiej strony wskazuje się, że złożenie wykazu inwentarza przed przyjęciem spadku może być uzasadnione chęcią poznania przez spadkobierców stanu masy spadkowej i podjęcia wówczas decyzji o jego przyjęciu bądź nie. Należy jednak zauważyć, że jest możliwe dokonanie tego w innym trybie³⁵.

Mimo braku granic czasowych na złożenie wykazu inwentarza od chwili jego złożenia podmiot ponosi odpowiedzialność za długi spadkowe zgodnie ze złożonym wykazem (art. 1031³ § 1 i 3 k.c.). W odniesieniu do wykazu sporządzanego samodzielnie jest to chwila złożenia wykazu w sądzie³⁶, a w przypadku wykazu notarialnego jest to chwila złożenia go przed notariuszem.

Złożenie wykazu inwentarza inicjuje procedurę sądową. Wszczęcie postępowania następuje z urzędu na skutek złożenia do sądu wykazu inwentarza albo wypisu notarialnego protokołu zawierającego wykaz. Ustawa nie przewiduje bowiem wniosku podmiotu w tym zakresie³⁷. Sąd spadku, w trybie art. 636³ § 3 k.p.c., niezwłocznie zarządza ogłoszenie o złożeniu wykazu inwentarza. Ogłoszenie o wykazie zamieszcza się na stronie internetowej oraz na tablicy ogłoszeń sądu spadku. Powszechność informacji o złożeniu wykazu inwentarza w sądzie z określeniem danych spadkodawcy nie oznacza powszechnej jawności jego treści. Ze złożonym wykazem inwentarza może zapoznać się każdy, kto taką po-

³⁴ Tak K. Osajda, *Wykaz...*, s. 1242.

³⁵ Tak W. Borysiak, E. Skowrońska-Bocian [w:] *System...*, s. 688–689.

³⁶ Istotne jest podkreślenie, że podmiot uprawniony składa wykaz inwentarza „w sądzie”, a nie „przed sądem”, por. M. Uliasz, *Postępowanie...*, s. 246.

³⁷ Tamże, s. 248.

trzebę dostatecznie uzasadni³⁸ (art. 638¹ § 3 pkt 1 k.p.c.). Ogłoszenie o wykazie inwentarza daje możliwość wierzycielom nie tylko dowiedzenia się o złożeniu wykazu, ale także zapoznania się z jego treścią oraz ustalenie danych spadkobiercy lub spadkobierców. Jeżeli wierzytelność nie została ujęta w wykazie, wówczas wierzyciel, który przedstawi pisemny dowód przysługiwania mu wierzytelności względem spadkodawcy, może zwrócić się do spadkodawcy o uzupełnieniu wykazu lub złożyć wnioski o sporządzenie spisu inwentarza³⁹. Ustawa nie przewiduje terminu, do którego wierzyciele mogą zgłaszać przysługujące im wierzytelności. W interesie wierzycieli jest jednak jak najszybsze zgłoszenie wierzytelności, tak aby uniknąć sytuacji, w której wskutek spłacania innych wierzycieli spadkowych wyczerpie się stan czynny spadku.

Podsumowanie

Procedura sporządzenia i późniejszego złożenia wykazu inwentarza, zgodnie z założeniem projektodawców, jest odformalizowana i nie wiąże się z nadmiernymi kosztami. Ocena, na ile nowa instytucja będzie spełniała wyznaczone jej cele, w dużej mierze zależy od sposobu korzystania z niej przez osoby uprawnione. Wykaz inwentarza, jako dokument prywatny, będzie miał praktyczne znaczenie o tyle, o ile będzie wzbudzał zaufanie podmiotów, które na jego podstawie będą realizowały przysługujące im prawa. Jeżeli należyta staranność wymagana przy sporządzaniu wykazu będzie respektowana, a skutki jej niedochowania konsekwentnie wyciągane w ramach odpowiedzialności za długi spadkowe, wówczas wykaz inwentarza będzie rzeczywistym instrumentem realizacji ochrony praw spadkobierców. Nowelizacja wzmocniła ochronę spadkobierców i zapisobierców windykacyjnych, natomiast skorzystanie z niej uzależniła w dużej mierze od postępowania samych zainteresowanych.

Hanna Czerwińska

INVENTORY LIST – A CONCEPT AND PRACTICAL MEANING IN THE LIGHT OF THE AMENDMENT OF THE LAW OF SUCCESSION

The amendment of liability rules for debts under the succession resulting from the Act of 20 March 2015 on the amendment of the Civil Code and some other acts introduced a new institution of an inventory list to the Polish legal system. The replacement of the

³⁸ Regulacja nie przewiduje konieczności wykazania interesu prawnego, aby móc zapoznać się z treścią wykazu inwentarza. W tym zakresie ustawodawca odwołuje się do art. 525 k.p.c. oraz orzecznictwa wypracowanego na gruncie tego przepisu.

³⁹ J. Bieluk, *Rozliczenia związane ze spadkiem*, Warszawa 2015, s. 236–237.

---

hitherto in force rule according to which the succession is accepted without the benefit of inventory if the period for declaring the acceptance or waiver of the succession by the heir has expired by the new rule providing that in the above situation the succession is accepted with the benefit of inventory required the legal regulation of the manner of determining the value of succession property. The purpose of the amendment was to increase the protection of heirs and collection legatees. The new institution that allows the determination of the scope of liability for inheritance debts was to be as informal as possible and not cause excessive costs. This function is to be fulfilled by the inventory list.

